

TARİHİ COĞRAFYA'DAN BİR ÖRNEK :TELMESSOS

(An Example of Historical Geography: Telmessos)

Araş. Gör. Mesut Doğan

*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü Beyazıt- İstanbul
e-mail: esutan@istanbul.edu.tr*

ÖZET

Türkiye'nin güneybatı kesiminde kurulmuş olan Telmessos antik kenti bulunduğu mevkii ve yaşam kaynakları itibariyle çevresinde her zaman dikkat çekmiş tarihi bir şehirdir. Bu nedenle farklı dönemlerde bağımsız yaşamış, birliklere katılmış ve istilalara uğramıştır. Tüm bunların altında yatan sebepler şehrin kurulduğu coğrafi mevkidir. Coğrafi mevkii, şehirlerin ve hatta devletlerin siyasi ve iktisadi hayatlarını doğrudan etkilemektedir. Güçlü siyasi organizasyonlar kurulabilmesi için uygun şartları ihtiva eden Batı ve Güneybatı Anadolu bölgelerinde buna istinaden yerleşme tarihi de çok eskilere inmektedir

Anahtar Kelimeler: *Coğrafi mevkii, Türkiye, Antik şehirler, Telmessos,*

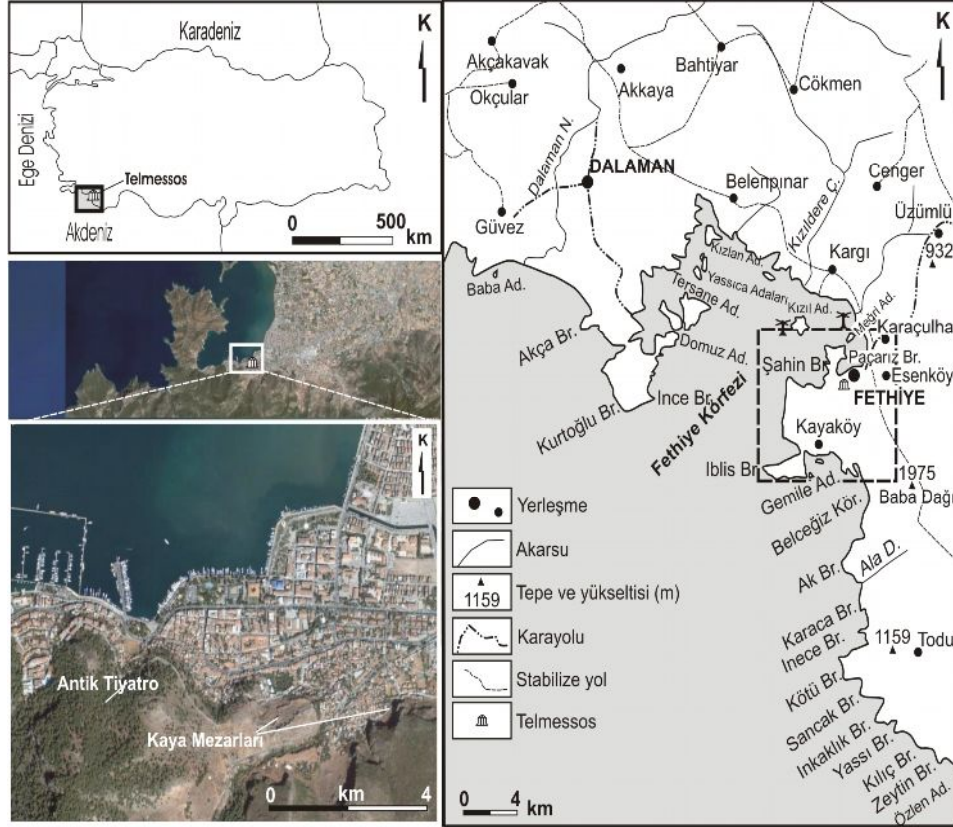
ABSTRACT

Telmessos, an ancient city founded in the South-Western part of Turkey, is a historical city that always attracted attention in its region in terms of its location and resources. Thus, in different periods of time, it existed independently, joined unions and was exposed to occupations. The reason behind all of these is its geographical location where it was founded. Geographical locations have a direct influence upon the political and economical lives of cities, even upon those of states. Based on this, the settling date back to the ancient times in Western and South-Western Anatolian regions which have the suitable circumstances for the powerful political organizations to be founded.

Key Words: *Geographical Location ,Turkey, Ancient Cities, Telmessos*

GİRİŞ

Antik Telmessos şehri; günümüzde Fethiye şehriyle, iskân tarihinde devamlılığını sürdürmektedir. Fethiye, Muğla ili dâhilindeki Fethiye ilçesinin idari merkezi durumundadır. Bu şehir kurulduğundan beri, yerleşme tarihi içinde çeşitli şehirselle fonksiyonlarla önem kazanmış; bazı devreler önemi azalmış olmasına rağmen, tarihi çağlar içinde günümüze kadar hayli uzun bir süre hayatîyetini devam ettirmiş bulunmaktadır.

Şekil 1. Lokasyon Haritası

Bu açıdan ele alındığında coğrafi mevkii özellikleri itibariyle Telmessos'un gerek deniz yoluyla gerekse kara yoluyla, antik dünyanın birbirinden farklı bölgeleriyle sıkı bir ticari bağlantı içinde bulunduğu müşahede edilmektedir. Ayrıca Telmessos şehri, hemen yakınındaki verimli bir kıyı ovasına da sahip olduğundan her zaman tercih edilen, yerleşme bakımından cazip bir merkez olmuştur. Şehrin uzun yerleşme tarihi boyunca coğrafi muhit şartlarının sunduğu bu fevkalade uygun imkanlar sebebiyle, doğudan ve batıdan gelen çeşitli kavimlerin hakimiyetine girmiş olmasına, farklı siyasi ve idari yönetimlerin hakimiyetine, zaman zaman büyük depremlerin tahripkâr etkilerine maruz kalmasına rağmen; Telmessos hemen hemen aynı mevkiide tarih boyunca varlığını ısrarla sürdürmüştür.

Telmessos, bu müsait şartlar neticesinde eski çağda batı Anadolu'nun önemli kıyı şehirlerinden biri olmuştur. Bu çalışmamız iki makaleden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, yani bu araştırma, esas itibariyle bir tarihi coğrafya niteliğinde olup, Türklerin batı Anadolu'ya yerleşmelerine kadar olan tarihi sürece tekabül etmektedir. Hazırlamakta olduğumuz ikinci araştırma da ise, Türkler tarafından iskânın günümüze kadar devam eden süreç ele alınacak ve şehir coğrafyası ağırlıklı bir çalışma gerçekleştirilecektir.

Telmessos Antik Şehri ve Yaşamsal Süreç

İnsanlar tarihin ilk zamanlarında toplayıcılık ve avcılıkla yaşamlarını sürdürürken sürekli olarak yer değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Böyle bir yaşam tarzı insanoğluna zor anlar yaşatıyordu. Ziraata geçişle birlikte insanlar yerleşik hayata geçerek belli bir mekan da çevresine hâkim olarak yaşamaya başladılar. (Tanoğlu, 1969:17) Yerleşilen sahaların insanoğlunu beslemesi, barındırması ve koruması açısından önem arz etmesi sebebiyle değeri büyüktür. Bu açıdan Telmessos ve çevresinin sunduğu olumlu coğrafi koşullar neticesinde bu sahanın sürekli insan toplulukları tarafından şehir kurulması bakımından tercih edildiği bir gerçektir.

İlk şehirlerin ve site devletlerin kurulduğu dönemde, Telmessos yöresinde hüküm süren fiziki koşullar beşerin yaşamasına ve emniyetle hayatını sürdürmesine elverişlidir. Çevredeki yaylalar ve dağlardan Fethiye Körfezine (Glaukus Sinus) doğru inen ve adeta kısmi sentripetal bir drenaj özelliği arz eden irili ufaklı akarsuların taşıdığı alüvyonların

kıyıda birikmesi neticesinde oluşan kıyı ovarları, verimli ziraat sahalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Herhangi bir bölgenin nüfuslanması ve bu bölge dâhilinde ki yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden faydalanılabilmesi, insanlar tarafından iskân edilebilmesiyle çok yakından alakalıdır (Göney, 1975:365). Deniz kıyısında, verimli ziraat sahalarının yakınında, kendisini kolaylıkla müdafa edecek dik bir yamacın eteğinde yerleşmiş bulunan ve ayrıca inşa ettiği surlarla da savunma bakımından kendini iyice tahkim eden Telmessos sakinleri, hem tabii hem de beşeri koşullar bakımından yerleşmeye, yaşamaya ve tesis ettikleri şehir devletlerinde kök salmaya ve şehre bağlı bir bölge oluşturmaya başlamışlardır. Bu bölge dahilinde kurulan köylerde de yerleşilmiş, üretim yapılmış, emniyetin hafiflediği ve ortadan kalktığı devrelerde şehirlere çekilmiş ve kendilerini imkanlar nispetinde savunmuşlardır. Bütün bu coğrafi özellikler tarih öncesinden günümüze kadar çeşitli tarihi devrelerde hep aynı mevkiide bir şehrin mevcudiyetini ve hayatiyetini devam etmesine zemin hazırlamış bulunmaktadır.

Telmessos'un ilk kurulduğu tarih, eskiye inmektedir. Mutlaka tarih öncesinde başlayan iskan Anadolu'nun ve Ege Havzası'nın yerli halkı tarafından başlatılmıştır. Yerleşmeye bu denli müsait şartlara sahip olan şehrin, kurulduğu bu saha ve çevresinin tarihi çok eskiye inmektedir. Bu saha tarih öncesinde 'Likya Bölgesi' içinde yer almıştır. Telmessos şehrinin kurulduğu bu sahanın iskan tarihi yapılan araştırmalarda 2. bin yıldan eskiye inmektedir. Filolojik yönden de Küçük Asya'nın çeşitli bölgelerinde görülen ve M.Ö. 3. bin yıla tarihlenen (-nd, -nt) ve (-ss) sūffixli yer adlarının Likya'da oldukça sık rastlanması bu neticeyi vermektedir (Akşit, 1967:66). Örnek Kadyanda, Telmessos.

Telmessos, bugün şehirle birlikte aynı adı taşıyan Fethiye Körfezi' (Glaukus Sinus) nin kara içine doğru en fazla sokulduğu yerde kurulmuştur. Fethiye Körfezi batıya doğru hayli açıktır. Fakat limanın 1 km. batısında kuzey-güney istikametinde 3 km. kadar uzanan Paçarız Burnu ve bunun kuzeyinde Şövalye Adası (eski Meğri Adası) denilen ince uzun kara parçasının teşkil ettiği tabii dalgakıran; Telmessos şehrinin bulunduğu kıyıya doğal olarak gemilerin rahatlıkla demirledikleri, yük alışverişlerini yaptıkları, onarım ve imalat

işlemlerine elverişli bir iç liman haline getirmiştir. Esasında Fethiye Körfezi Kayaköy'ün (Levissi) güneyindeki Karadağ dağlık kütesinin Ege Denizine en fazla sokulduğu İblis Burnundan başlamaktadır. Körfez içinde başta Meğri Adası olmak üzere Kızıl Ada, Delikli Ada, Kızılan Adası, Yassıca Adası, Tersane Adası, Domuz Adası vs. gibi birçok irili ufaklı adanın yer aldığı körfez Kapıdağ'ın güneyinde Kurtoğlu Burnuna kadar devam etmektedir. Böylece İblis Burnu ile Kurtoğlu Burnundan başlayan ve kara içine yer yer 15-20 km. kadar sokulan Fethiye Körfezinin en kuzeyinde Göcek ve en doğusunda Telmessos (Fethiye) şehirleri yer almaktadır. Genişliği de 15-18 km'yi bulan Fethiye Körfezi dâhilinde, liman kurmaya ve gemilerin barınmasına doğal olarak en elverişli yer; kendine özgü topoğrafik özellikler dolayısıyla doğal olarak bir iç liman durumunu kazanmış Telmessos kıyısıdır. Birçok defa değişen coğrafi mevkii sebebiyle binlerce seneden beri liman fonksiyonu artan veya hafifleyen Telmessos; aynı mevkiide devamlı yerleşilmiş, iskan tarihi süreklilik arz eden bir şehir hüviyeti kazanmıştır.

Korunaklı kıyı, sulak kıyı ovaları ile dağ içi ovaları, akarsuları, yaylaları ve yüksek dağlarıyla, kıyılarında Akdeniz ikliminin yerleşmeye ve üreticiliğe elverişli şartları; Telmessos çevresinin tarihin hayli eski zamanlarından itibaren nüfuslanmasına ve Neolitikten beri köylerin kurulması ve ziraat yapılmasına zemin hazırlamış bulunmaktadır. Nitekim bu yörede yapılan çalışmalarla; Ayrıca Mellink tarafından Karataş- Semahüyük'de (Elmalı yakınları) yapılan kazılarda Erken Bronz Çağı tesbit edilmiştir.

M.Ö. 2.yy'a geldiğinde Likya Birliğinin en önemli kentleri Myra, Tlos ve Telmessos idi. Bu dönem bölgenin her yönden gelişip zenginleştiği bir zamanı kapsar. Nitekim bu yüzyılda yaşayan, Rhodiapolis'li Opramoas ve Oinoanda'lı Licinnius Langus gibi varlıklı Likyalılar'ın büyük para desteği ile Likya kentleri giderek etkileyici bir görünüm kazanmıştı. M.Ö. 141 yılında büyük bir deprem felaketine uğrayan bölge, gerek Roma imparatorları ve gerekse Likya'lı varislerin yardımlarıyla kısa zamanda eski parlak günlerine kavuşmuştu. M.Ö. 5 Ağustos 240 tarihinde bir büyük deprem daha gören bölge, bu felaketten sonra bir süre yavaş yavaş sönükleşmeye yüz tutmuştur (Sevin, 2001:135)

Klasik çağda Telmessos Likya Eyaleti dahilindedir. Gerçekten Likya kıyıları yoğun bir şekilde iskan edilmişti. Yüksek dağlardan ve yaylalardan denize inen irili ufaklı nehirlerin ağız kısımlarında oluşmuş koyları teşkil eden ovalarda, kıyı ovalarında ve graben tabanlarında zengin ziraat sahalarında köyler ve şehirler kurulmuştur. Büyük nehirlerin denize döküldüğü yerlerde veya tektonik çukurların tabanına tekabül eden körfezlerin karayla birleştikleri mevkilerde daha önemli şehirler kurulmuştur.

Telmessos Karya kıyılarından Likya kıyılarına seyreden gemiler için ilk önemli liman şehridir. Bu bakımdan denilebilir ki, Batı Anadolu'da Ege alemini Akdeniz âlemine veya Rodos, Girit üzerinden Mısır'a ve batı Avrupa kıyılarına bağlayan deniz yollarının birleştiği bir mevkide bulunmaktadır. Dolayısıyla zaman zaman Akdeniz âlemine ağırlık vererek siyasi ve iktisadi fonksiyonunu sürdürmüş; fakat bazen de başta İyonya, kısmen Karya olmak üzere Ege âlemine yakınlık içinde bulunmuştur. Telmessos'un iktisadi hayatında Milet'in ve daha sonraki devirlerdeki Balat'ın önemi çok fazladır. İdari bakımdan Likya içinde kalmasına rağmen, iktisadi bakımdan nispeten İyonya'nın etkisi altında kalmış bulunuyordu.

Telmessos şehri bir başka bakımdan da çevresindeki yörelerin merkezi mevkidedir. Nitekim Köyceğiz Havzası (Kaunos), Dalaman Çayının (Indos) aşağı havzası, Üzümlü (Kadyanda) flüvyokarstik havzası ve nihayet Eşen çayının (Ksanthos) yukarı havzası (Sazak Ovası ve çevresi) ile orta havzası (Kabağağaç Ovası ve çevresi) dâhilinde yetiştirilen mahsullerin deniz yoluyla ticarete sunulmasında Telmessos şehri daima önemini muhafaza etmiştir. Bu ovalarda üretilen başta hububat olmak üzere çeşitli mahsuller, yüksek sahalardaki karaçam, sedir, ardıç ve selvi ağaçlardan elde edilen kereste, irili ufaklı lagünlerde kurulu memlehanelerden çıkartılan tuz, deri ve yünlü dokumalar, bal ve balmumu, zeytinyağı ile şarap ticarete mevzu başlıca ürünlerdi. Dolayısıyla Telmessos, yakın çevresindeki bu ürünleri toplayan ve transfer eden bir liman şehri fonksiyonu kazanmıştır.

Atina'lı devlet adamlarından Kimon; Perslere şiddetle taarruz etmek fikrindeydi. Bu siyaset bir müddet için Atina'da revaç buldu. Kuzey Ege bölgesi ve boğazlara yapılan seferleri parlak bir surette sona erdiren Kimon M.Ö. 466 senesine doğru Anadolu'nun güneybatı

kıyılarına gitti; harbsiz olarak Kayra ve Likya şehirlerinin Deniz Birliği'ne girmesini sağladı (Mansel, 1947:283). Deniz Birliği'nin ömrü çok uzun olmamıştır. Deniz Birliği'ne Likya şehirleri içinde Telmessos'da katılmış bu birlik içinde kısa bir sürede olsa yaşamıştır. İdareciler bu birliği güçlü kılabilmek ve ayakta tutabilmek için çeşitli önlemler alınmıştır. Fakat bütün tedbirlere rağmen Atina Deniz Birliği'ni uzun müddet yaşatamadı. Karya ve Likya şehirlerinden birçoğu birlikten çıktılar (Mansel,1947:294).

M.Ö. V. Yüzyıla ait sikkelerde şehrin adı Telebehi olarak geçmektedir ve bahis konusu yüzyıl ortalarında batı Akdeniz kıyıları Birliği'ne Likyalılardan ayrı vergi ödüyordu. Telmessos M.Ö. 545 ile M.Ö. 334 yılları arasında doğudan gelen farklı bir siyasi hakimiyeti temsil eden Perslerin işgali altındadır. Şehir Perslere uzun süre mukavemet etmiş; ancak şiddetli mücadele sonunda direnci kırılmıştır. Böylece Telmessos Likya'yla birlikte I. satraplığa bağlanmıştır. Likya kültürünün Telmessos'a nüfuz etmesi ancak M.Ö. IV. yüzyıl ortalarında olmuştur.

Grekler dönemindeki Batı Anadolu'daki kıyılarda bir çok liman şehri kuruldu ve önem kazandı. Bunlar önemli deniz ve kara münakalesine ait yolların kesiştiği noktalara tekabül ediyordu. Şüphesiz Milet, Efes ve Bergama liman şehirleri; doğuya doğru büyük tektonik olukların, yani tabii karayollarının batı uçlarında bulunduğu için daha büyük bir önem taşıyordu. Ancak Telmessos gibi mahalli liman şehirleri de bu dönemde oldukça gelişmişti. Bunlar daha mevzii hinterlandlarından ürünleri toplayan ve büyük limanlara aktaran; böylece o devrin dünya ticaretine iştirak eden transfer merkezleri durumundaydı. Ayrıca Karadeniz ile doğu Akdeniz kıyılarında kurulmuş liman şehirleri arasında uğrak merkezi durumunda bulunuyorlardı.

Bu sebeple Telmessos'un Miletos'la çok yakın ticari ilgisi bulunuyordu. Esasen Likya şehirleri arasında Telmessos'un nispeten müstakil bir şehir özelliği kazanmış olması da; bu hususiyeti dolayısıyla. Telmessos hinterlandındaki yörede elde edilen mahsuller denizden veya hayli mesafe olmasına ve dağlık Karya'dan (Menteşe yöresinden) geçmesine rağmen; Muğla, Milas üzerinden Bafa çukuruna, yani eski Latmos Körfezi kıyılarına kervanlarla ulaştırılır ve Milet üzerinden dünya ticaretine katılırdı. Bu durum zamanla bazı

değişikliklere uğramıştır. Greklerin doğu Akdeniz kıyılarında hakimiyetlerini kuvvetlendirmeleri neticesinde, özellikle hububat ticaretinin ağırlık merkezi güneye, geniş Anadolu'nun Akdeniz ovalarına (Antalya, Adana ve Antakya çevresindeki) Suriye ve Mısır'a kaymıştır.

Yunan-Roma devrinde, ticaretin başlıca cereyanı şarktan garba giden yollar üstünde idi. Lakin bunlardan maada Karadeniz ve Akdeniz sahillerindeki limanlarla garpla doğrudan doğruya ticaret etmek için kullanılırdı. Tarsus şehri Kilikya'nın Seleuceia da (Roma devrinin sonlarında ve Bizanslılar zamanında Isauria ismini alan) Kilikya Tracheia'nın Side ile Attalei, Pamfilya'nın ve Telmessos v.s. de Likya'nın limanları idiler (Ramsay, 1960:59)Ege aleminde gittikçe artan ve kalabalıklaşan şehirler, ihtiyaçları olan ve başta hububat olmak üzere çeşitli ürünleri doğu Akdeniz kıyılarındaki liman şehirlerinden temin etmeye başlamaları dolayısıyla Girit ve Rodos adaları ile bunlara yakın kıyılardaki liman şehirler gittikçe daha önem kazanmağa başladı. Telmessos M.Ö. 334 de Büyük İskender'in kuvvetlerine hiç direnmeden teslim olmuştur. Böylece Makedonya İmparatorluğuna dahil olan Telmessos, Romalılar tarafından M.Ö. 188 senesindeki Apemiya (Dinar) Andlaşmasıyla Meandros (Büyük Menderes) nehrinin hayli güneyinde bulunmasına rağmen Bergama Krallığına bırakılmıştır ve M.Ö. 133 de Bergama Krallığının Roma imparatorluğuna katılmasıyla, Roma'nın Asya bölgesine katılmıştır.

Batı Anadolu'daki liman şehirlerinin önemi Helenistik çağ başlarında da sürmüştür. Transit ticaret ve deniz taşımacılığından Telmessos da etkilenmiş ve önemli deniz yolları yakınında olmasından büyük avantaj sağlamıştır. Telmessos da Milet'in etkisinin zayıflaması ve Rodos'a ticari bağımlılığının önem kazanması, ancak Roma İmparatorluğu döneminde İtalya'nın ön plana çıkması, nüfusun kalabalıklaşması, imparatorluğun siyasi ve iktisadi nüfuzunun artması dolayısıyla, o döneme kadar arkaik, klasik ve Helenistik çağlarda önemli şehirlerin kurulması ve gelişmesine zemin hazırlayan Ege Denizi kıyıları kenarda kalmağa başlamasına kadar sürmüştür. Artık gittikçe artan derecede İtalya ve özellikle Roma; deniz ve kara münakalesinin merkezi özelliği kazanmıştır. Bu durum Ege kıyılarında transit deniz ticaretinin etkilerinin azalmasına, dolayısıyla Telmessos'un da küçülmesine, bir uğrak iskelesine dönüşmesine zemin hazırlamağa başlamıştır.

TARİHİ COĞRAFYA'DAN BİR ÖRNEK : TELMESSOS

Telmessos M.Ö. 334'de Büyük İskender'in hâkimiyetine geçtiğinde Makedon imparator şehrin idaresini güvendiği bir kişi olan Giritli Nearkos'a bırakmış ve satraplığa atamıştır. Fakat bir süre sonra satrap Nearkos'un arkadaşı Antipatrides şehrin kontrolünü almıştır. Bunun üzerine iyi iki dost olan bu kişiler aralarında anlaşır. Nearkos yanında bulunan bir kısım esir kadın şarkıcılar ve oyuncu genç erkekleri şehirde bırakmak ister. Buna izin verildiğinde müzik aletlerinin içine gizlenmiş bulunan kama ve kılıçlar; şehrin yeni idaresi münasebetiyle başlayan kutlamalar ve eğlenceler esasında kutularından çıkarılır ve bir anda silahlanan genç erkekler şehrin akrapolünü ele geçirerek, Telmessos'un idaresinin yeniden satrap Nearkos'a geçmesini sağlarlar. Truva atı gibi bu olay da zamanın tarihçileri tarafından bir strateji zaferi olarak değerlendirilmiştir. Truva'nın ele geçirilmesine benzeyen ve yaklaşık 700 sene sonra cereyan eden bu strateji, oldukça ilgi çekici olmalıdır.

Greklere batı Anadolu kıyılarında şehirleri kurduğu veya mevcut şehirlere yerleştiği dönemden önce, Anadolu'nun yol şebekesi Hattuşaş'da (Boğazköy) toplanıyor ve bu Hitit başşehirinden kuzeye Samsun'a, güneye Adana ve Antalya'ya doğuda İran'a ve batıda İzmir Körfezi kıyılarına kadar ilerleyen bir yol şebekesi mevcuttu. Bu suretle Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgeleri imparatorluk merkezine bağlanmış bulunuyordu. Hititler, birbirinden çok farklı bu coğrafi âlemlerle bu yollarla irtibat halinde idi. Batıdan Ege kıyısından başlayan bu yol, Hattuşaş'a ve doğuya İran içlerine kadar ilerliyor ve Kral yolu ismini taşıyordu. Bu yol esas itibariyle askeri maksatla inşa edilmiş olmasına rağmen, zamanla sıkı bir siyasi ve ticari ilişkilere de zemin hazırlamıştır. Hititler ve Frigler zamanında Anadolu'nun önemli askeri ve iktisadi faaliyetlerini kanalize eden yol şebekesinin kara içinde kesişmiş olması sebepsiz değildir. Zira Hititler gibi, Frigler de kara devletleri özelliği arz ediyordu.

Foto 1: Antik şehirden günümüze kalan kaya mezarı

Kaynak: Fotoğraf Fethiye Kaymakamlığı Resmi Web sitesinden alınmıştır.

M.Ö. 8-9 yüzyıldan itibaren Anadolu'nun siyasi görünümü değişmeğe başladı. Özellikle Ege Denizi kıyılarında, fakat daha ziyade batı Anadolu kıyılarında doğu-batı istikametli, tektonik olukları ağız kısımlarındaki haliçlerin kenarlarında şehirler kuruldu. Bu şehirler vasıtasıyla batı Anadolu'da iktisadi hayat gittikçe artan derecede gelişti; kara ve deniz taşımacılığı canlandı. Bu dönemde Kral Yolu'nun batı ucu Efes'e yöneldi ve buradan Gediz Vadisi boyunca uzanan tabii güzergâh kullanılarak Anadolu içlerine ve Ortadoğu'ya nüfuz edilmeye başlandı. Geçen zaman zarfında, M.Ö. 4-5. yüzyıldan itibaren Anadolu içlerine sokulan bu doğu- batı istikametli yol: daha güneye Büyük Menderes Halicine doğru güzergâh değişikliğine uğradı. Zira Milet ve bu şehre bağlı Magnesiya, Priyene, Miyus, Herakliya vs. gibi yardımcı liman şehirleri, Milet ve Efes gibi liman şehirlerinin önderliğinde diğer şehirlerden gelen ve gönderilen malların transfer merkezi olma özelliğini kazandı. Daha önce de bahsedildiği üzere; Telmessos liman şehri de Milet'le ticari bağlantısını sıklaştırdı. Deniz yoluyla Milet'e, kara yoluyla da Latmos Körfezi kıyısındaki Herakliya'ya bağlandı. Bu suretle Telmessos bir Likya şehri olmasına rağmen, İyonya'yla sıkı ilişkisi bulunuyordu. Telmessos'un bu coğrafi özelliği, daha sonraki devirlerde de ortaya çıkmıştır. Böylece Milet'ten başlayan ve Büyük Menderes grabeni boyunca Apemiya (Dinar) ya kadar devam eden ve burada Kral

Yoluyla birleşerek Anadolu içlerine yönelen bu yola; Ramsay Güney Ticaret Yolu demiştir. (Ramsay, 1960,s.40) Bu yol Milattan önce 3. yüzyıldan başlayarak Milattan sonra 3. yüzyıl sonlarına kadar siyasi ve iktisadi önemini sürdürmüş ve batı Anadolu'daki parlak bir döneme zemin hazırlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması, doğu Roma'nın idari merkezinin İstanbul olması, Ege Haliçlerinin alüvyonlarla dolarak eski liman şehirlerinin kara içinde kalması neticesinde, Anadolu'da yeni bir yol şebekesi belirmiştir. Avrupa'da Tuna nehrini takiben doğuya doğru ilerleyen yeni yol, Trakya ve Kocaeli yarımadalarını geçerek, Sakarya ve Kızılırmak havzalarını takiben doğuya Dicle ve Fırat havzalarına ulaşıyor ve böylelikle Ortadoğu ile Uzak Doğu'ya varılmış oluyordu. Anadolu'yu kuzeybatıdan güneydoğuya doğru boydan boya vevv şekilde kat eden bu yola da Ramsay; Transversal Yol ismini vermiştir. (Ramsay, 1960,s.40) Bu yol batı Anadolu ve batı Akdeniz kıyılarında kurulmuş şehirlerin uzağından geçiyordu. İyonya, Lidya, Kayra, Pers, Makedonya, Bergama Krallığı, Roma ve Bizans hakimiyeti altında esas itibariyle Efes ve Milet'ten başlayarak Büyük Menderes nehrinden geçen bu Güney Ticaret Yol'u M.Ö. 5. yüzyıldan başlayarak 6-7 asır Anadolu'nun siyasi ve iktisadi canlılık eksenini teşkil etmiştir. (Göney, 2006, s .9) Dolayısıyla Anadolu'nun yenilenen ve güzergah değiştiren siyasi ve iktisadi mihrinin hayli uzağında kalan Telmessos; Roma ve Bizans imparatorluğu döneminde küçük bir iskele şehri özelliği taşıdı. Klasik çağda canlı ticarete konu olan deniz ve kara yolları önemini kaybettiği için Telmessos'da sönük, ıssız, uzak ve küçük liman özelliğini iktisap etti.

Böylece denilebilir ki, değişen coğrafi mevkii özellikleri Telmessos'un da önemini azalmasına sebep olmuştur. Klasik ve Helenistik çağın parlak liman şehirleri, sönmeğe yüz tutmuş, liman ve hinterland bağlantısı hafiflemiş; doğu Avrupa ovaları ile Anadolu ve Mezopotamya ovalarında yetiştirilen mahsuller dolayısıyla Ege Havzası Liman Şehirleri gerilemiş, bir zamanlar idrak ettikleri canlı iktisadi ve siyasi hayat sönükleşmiştir. Telmessos da bundan payını fazlasıyla almıştır. Yörede nüfus azalmış, yol ağları seyrekleşmiş, ziraat ekstansifleşmiş, başta dokuma olmak üzere sanayi faaliyetleri hafiflemiş ve otonomik bir sosyal ve ekonomik düzen yerleşmiştir.

Telmessos Bergama Kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine Likya'nın batısıyla birlikte Roma İdaresine bağlandı ve Roma senatosu M.S. 43. yılında Likya'yı bir Roma Eyaleti olarak ilan etti. Bu arada şehrin adı Makri olarak değiştirildi. Latince 'Makri' uzak anlamında kullanılmaktadır. Gerçekten şehir Roma'ya hayli uzaktır. Zira Anadolu'nun yeni yol şebekesinin mihranı batı Anadolu'dan çok daha kuzeye kaymış; Transversal yol önem kazanmış, eski dünyanın siyasi ve iktisadi eksenini yer değiştirmiş ve değişen coğrafi mevkii şartlarına Telmessos uzak kalmış ve şehrin ismi de uzak diyar anlamındaki Makri'ye dönüştürülmüştür.

Değişen coğrafi mevkii koşulları dolayısıyla ortaya çıkan bu uzakta kalma özelliği, gittikçe artan derecede Bizans döneminde de devam etmiştir. Myra (Demre) metropolitliğine bağlı bir psikoposluk merkezi olan Makri, 8. yüzyılda Bizans imparatoru II. Anastasius döneminde imar edildi ve şehrin ismi imparatorun onuruna izafeten değiştirilerek Anastasiupolis ismi, verilmiştir. Fakat bu isim fazla tutulmamış ve 9. yüzyılda şehrin adı Makri olarak yeniden değiştirilmiştir.

Malazgirt savaşından sonra Selçuklu Türkleri tarafından Anadolu'nun fütühatı başlamış ve Türk boyları 11. yüzyıl sonlarından itibaren Makri dolaylarında görülmeye başlamış ve 1207 yılında Türkler ile Bizanslılar arasındaki sınırı Makri oluşturmuştur. Böylece Selçuklu İdaresiyle yeni ve farklı bir dönem eşliğindeki şehir; M.Ö. 5. yüzyılda Likçe Telebehi'den, Telmessos'a, Makri'ye, Anastasiupolis'e ve tekrar Makri'ye uzanan yaklaşık 1700 yıllık yerleşim tarihi yerine; takriben 800 yıllık yeni, devamlı ve parlak bir tarihi yaşamının ve paylaşmanın eşğine gelmiştir. Selçuklu, Beylikler, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi Makri'nin Meğri ve Fethiye'ye dönüşüm sürecidir. Uzak diyarın yeniden yakın olduğu bu süreç ise, hazırlanmakta olan çalışmamızın konusu olacaktır.

SONUÇ

Telmessos şehri, kıyı ile iç bölgeleri birbirine bağlayan bir mevkide olması sebebiyle hinterlandı nispeten geniş bir merkezdi. Glaukus Sinus'un topoğrafik özellikleri nedeniyle oluşan doğal liman ile çevresini kendine çeken bir şehir olmuştur. Kıyılarda seyreden gemiler için de bir uğrak liman haline gelmiştir. Buna bağlı olarak başta Karya olmak üzere Ege ve Akdeniz âleminde siyasi ve iktisadi fonksiyonları oldukça canlılık göstermiştir. Ayrıca hinterlandının Güney Ticaret Yol'una ve Transversal Yol'a ulaşması sebebiyle önem arz etmiştir.

Telmessos şehrinin kurulmasında, yaşamasında hatta öneminin hayli azalmasında en önemli faktör hiç kuşkusuz ki, coğrafya ve coğrafyanın etkileri ile buna bağlı olarak kaynaklanan ekonomik ve siyasi değişimdir. Akdeniz'e olan teması ile çevresine denizin etkisini hissettirmiş ve denizin imkânlarını kullanmak suretiyle ekonomik, morfolojik ve denizel koşullar nüfusun fazla olmasına ve ticaretin gelişmesine imkân sağlayarak her zaman dikkat çekmiş bir coğrafi saha olmuştur.

Telmessos şehri verimli ovasına bağlı olarak hâkimiyet sürdüğü gibi; körfezine, limanının muhafazalı oluşuna borçlu olarak yaşayan, tutunan; uzun zaman parlak dönem geçiren fakat değişen coğrafi mevkii özelliklerine bağlı olarak öneminin azalmasıyla her medeniyet gibi tarih sürecinde var olmuş ve sönükleşmiş, ancak tarih sahnesinde kaybolmamış; hemen hemen hep aynı mevkide varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Şehrin fonksiyonları zaman zaman değişmiş olup, bugünkü Fethiye şehri farklı fonksiyon özellikleriyle hayatını sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

- Akşit, O., 1967, Likya Tarihi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no: 1218, İstanbul.
- Bean, G.E., 1997, Eski Çağda Likya Bölgesi, (Çeviren: Hande Kökten) Arion Yayınevi İstanbul.
- Doğan Sertkaya, Ö., 2005, Bakırçay Havzası Beşeri Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi., İstanbul.
- Fethiye Kaymakamlığı Resmi Web sitesi,
http://www.fethiye.gov.tr/fethiye_foto.asp
- Göney, S., 1975, Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no: 1895, İstanbul.
- Göney, S.,2006, Aydın'ın Tarihi Coğrafyasında Üç Önemli Dönüm Noktası, 'Tarihte Aydın' sempozyumu (Sözlü sunum) Aydın.
- Mansel, A.M., 1947, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Piri Reis, 1935, Kitab-ı Bahriye, İstanbul.
- Ramsay, W. M., 1960, , Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çeviren: Mihri Pektaş) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Sevin, V., 2001, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tanoğlu A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.